

MAGAZINE VAN HISTORISCH GENOOTSCHAP ROTTERODAMUM NO 42 • APRIL 2025

KRONIEK

IN DIT NUMMER

Rotterdam boekenstad
De verwoeste stad door de
ogen van Henk Fortuin

14 mei 1940, 13.27

Iemand die bombardeert, of het bevel tot
een bombardement geeft, zou zich eerst
zelf moeten laten bombarderen
(H.J.A. Hofland)

14 mei 1940:

Mijn opa Harry is geen held
maar 22 en heeft honger
13.27 de koninginnensoep wordt geserveerd
13.29 hij blaast op zijn lepel, neemt een hap
13.31 de eerste bom valt op het Noordereiland
het dak kraakt
de woonkamer fikt
mijn opa roffelt de trap af
de laatste blik:
het tafelkleed in lichterlaaie
het roomwitte servies barst
in de hitte als popcorn

buiten verduistert gruis
de stad zwart-wit
zijn moeder hoest
zijn vader vloekt
'Pak de- pak de- Laat ook maar!'
ze volgen de stroom
van stofwolkburen
naar de schuilkelder
door straten vol
bommen
vol
mensen
waarom zou je gillen
denkt mijn opa
als je moet rennen?
hij is de rest van zijn leven stil
werkt hard, wacht af
wie weet wanneer
de volgende valt

Elfie Tromp

Stadsgedicht, geschreven voor de herdenking
van het bombardement, 14 mei 2023

HISTORISCH GENOOTSCHAP
ROTTERDAMUM

COLOFON

De Kroniek is het magazine van het Historisch Genootschap Roterodamum en verschijnt vier keer per jaar.

Leden van Roterodamum krijgen de Kroniek gratis thuisgestuurd. Losse nummers zijn voor €5,95 te koop in de webwinkel op roterodamum.nl.

Redactie:

Judith van Gilst & Jeanette Bronts
hgroterodamum@gmail.com

Secretariaat Roterodamum:

Postbus 23538
3001KM Rotterdam
Bank NL07INGB0000077300
roterodamum@roterodamum.nl
www.roterodamum.nl

Medewerkers aan dit nummer:

Abdelkader Benali, Jeanette Bronts, Paul Groenendijk, Roman Koot, Christo Lelie, Siebe Thissen, Pieter Verhulst.

Vormgeving:

Inge Croes-Kwee, Manifesta idee en ontwerp, Rotterdam

Druk:

Printvisie, Rotterdam

Foto's omslag voorzijde:

Boven: Aquarel Henk Fortuin
Onder: Sjoerd van der Pluijm

De redactie heeft geprobeerd alle rechthebbenden van beeldmateriaal te achterhalen. Degenen die desondanks menen rechten op foto's te doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met de redactie.

Kopij voor de Kroniek nummer 43 moet uiterlijk 22 mei 2025 binnen zijn bij de redactie.

ONTVANGT U DE DIGITALE NIEUWSBRIEF VAN ROTERODAMUM NOG NIET?

Ga naar roterodamum.nl/nieuwsbrief en meld u aan.

U kunt Roterodamum ook volgen op Instagram, Facebook en X

NIEUWE BESTUURSLEDEN EN GESPREK OVER DE TOEKOMST

Eind 2024 heeft het bestuur van Roterodamum twee nieuwe leden mogen verwelkomen: Erika Hokke en Léontine Meijer-van Mensch. Erika Hokke is de nieuwe stadsarchivaris en zij neemt zitting in het bestuur namens het Stadsarchief Rotterdam. Zij is ook bestuurslid van de stichting Bijzondere Leerstoel 'Geschiedenis van Rotterdam' en hoofdredacteur van het Rotterdams Jaarboekje. Léontine Meijer-van Mensch is de nieuwe directeur-bestuurder van Museum Rotterdam en in die rol algemeen bestuurslid van Roterodamum namens Museum Rotterdam.

De komst van twee nieuwe leden is voor het bestuur een mooie aanleiding om de komende tijd met elkaar in gesprek te gaan over de koers voor de toekomst. Het Historisch Genootschap Roterodamum bestaat al sinds 1947 en richt zich op het levend houden van het verleden van Rotterdam. Dat gebeurt aan de hand van lezingen, excursies en het zoeken naar historische verbanden met de actualiteit. Regelmatig ontmoeten we elkaar op interessante plekken in de stad of in de regio. Roterodamum publiceert vier keer per jaar het magazine 'Kroniek', verstuurt digitale nieuwsbrieven, geeft het bijzondere 'Essay Roterodamum' uit en documenteert de stad in het 'Rotterdams Jaarboekje'. Daarnaast zijn er een aantal dochterinstellingen die zorgdragen voor een veelheid aan activiteiten onder de paraplu van Roterodamum: van prijzen tot publicaties en van een universitaire leerstoel tot een monumentencommissie.

Dat gesprek over de toekomst zal o.a. gaan over impact, relevantie, zichtbaarheid en het bereiken en betrekken van nieuwe doelgroepen. Hoe kan Roterodamum zich het beste blijven inzetten voor het behoud van het Rotterdams monumentaal erfgoed en de geschiedenis van de stad. Tijdens de Algemene Ledenvergadering op 19 juni in het Stadsarchief worden de ideeën en plannen getoetst bij de leden.

IN DIT NUMMER O.A.

ROTTERDAM BOEKENSTAD
EEN NOG ONONTGONNEN TERREIN

IN MEMORIAM
JAN OUDENAARDEN

FENIX VOOR ROTTERDAM

MUZIKALITEIT VERENIGD MET
ROTTERDAMSE HANDELSGEEST:
DE PALING-DYNASTIE 1826-1925

Vraag een willekeurige Nederlander naar zijn of haar belangrijkste associaties met Rotterdam en nul van de tien keer zal men zeggen: ‘oh ja, die stad heeft zo’n interessante boekgeschiedenis’. Rotterdam is de werkstad, de stad van ‘geen woorden maar daden’, we kennen het allemaal. Het zijn natuurlijk grove generalisaties, die de werkelijkheid maar ten dele recht doen. Want Rotterdam heeft wel zeker wat met woorden, hoewel het tegelijkertijd óók de stad is met het hoogste percentage laaggeletterdheid in Nederland. Rotterdam heeft echter een bloeiende literatuurscene, literaire organisaties en festivals zoals Woordnacht en Poetry International, poëzie aan de gevels, uitgevers als Ad. Donker en Lemniscaat, onafhankelijke boekhandels Donner en v/h Van Gennepe. En wat te denken van bibliotheken: de oudste nog bestaande particuliere leesbibliotheek van Nederland, een futuristische openbare bibliotheek met een geschiedenis die teruggaat tot 1604, een maritieme topcollectie, toonaangevende fotografie- en architectuurcollecties, enzovoort. Genoeg stof om ons eens verder in te verdiepen.

DOOR ROMAN KOOT

ROTTERDAM BOEKENSTAD EEN NOG ONONTGONNEN TERREIN

R

4

Dat deden enkele jaren geleden de bibliothecarissen van de Bibliotheek Rotterdam, het Maritiem Museum, het Rotterdamsch Leeskabinet, de EUR Universiteitsbibliotheek, het Stadsarchief en Museum Boijmans Van Beuningen. Zij sloten zich aaneen om het onderzoek naar en de bekendheid met de boekgeschiedenis van Rotterdam een *boost* te geven, en tegelijkertijd de aandacht voor de rijke bibliotheekcollecties in de stad te bevorderen. Het meest recente resultaat is het themanummer *Rotterdam Boekenstad* van het boekentijdschrift *De Boekenwereld*.

BOEKGESCHIEDENIS VAN ROTTERDAM

Waaruit bestond die boekgeschiedenis van Rotterdam dan eigenlijk? Wat weten we over het schrijven, drukken, uitgeven, verhandelen en verzamelen van boeken? In het bestek van dit artikel kunnen uiteraard slechts enkele lijnen en hoogtepunten worden aangeduid.

Over de periode van de middeleeuwen is weinig bekend. Rotterdam heeft zeker in de context van het kloosterleven religieuze handschriften voortgebracht, maar daar kennen we er maar een enkele van. Uit de periode direct na de uitvinding van de boekdrukkunst, omstreeks 1450, zijn maar weinig boeken overgeleverd. Zelfs tijdens het leven van Erasmus, die in 1466 of 1469 in Rotterdam werd geboren, zien we nog maar beperkte boekenacti-

➤ Trompe l'oeil tekening uit het archief Van Waesberge, 18de eeuw. Coll. SAR, Archief 1405, inv. nr. 87.

◀ Titelpagina van Erasmus, *Lof der Sotheyt*, Rotterdam 1615. Eerste Rotterdamse uitgave. Collectie EUR UB.

viteit in de stad. Het eerste geschrift van Erasmus dat in Rotterdam werd uitgegeven, *Tractaet van de vrijen wille*, kwam pas in 1612 van de persen. Drie jaar later volgde de eerste Rotterdamse editie van zijn beroemde *Lof der Zotheid*, meer dan honderd jaar na eerste publicatie.

Verreweg de belangrijkste vroege boekdrukker in Rotterdam was Jan II van Waesberge, die zich vanuit Antwerpen omstreeks 1586 in de stad vestigde.

Het familiebedrijf was lange tijd de dominante drukker/uitgever en bestaat als drukkerij Kapsenberg Van Waesberge nog steeds, waarmee het waarschijnlijk de oudste nog bestaande drukkerij in Nederland is.

Vanaf het midden van de zeventiende eeuw nam de boekproductie in Rotterdam exponentieel toe, iets wat we ook in andere Hollandse steden zien. We moeten dan denken aan vijftig tot zestig verschillende titels per jaar, die van de Rotterdamse

Het themanummer 'Rotterdam Boekenstad' van *De Boekenwereld* bevat de volgende artikelen:

- Alex Alsemgeest, 'Rotterdam Boekenstad, zes eeuwen Rotterdamse boekgeschiedenis'
- Elsbeth van der Ploeg, 'Achter de schermen bij vijf Rotterdamse bibliotheken'
- Evi Mijster, 'Geketende boeken in de Bibliotheca Laurentiana'
- Gerrit Verhoeven, 'De eerste generaties Van Waesberge in Rotterdam'
- Maretta Johnson, 'De geschiedenis verzameld. Het Album Van Kittensteyn in de Atlas van Stolk'
- Jan Oudenaarden en Roman Koot, 'Johanna Breevoort (1869-1942). Kind van Rotterdam'
- Ron Brand, 'Ophof en Kagenaar. Twee Rotterdamse boekbinders'
- John Tholen, 'Achter de schermen van de Gemeentebibliotheek. De journaalen van Willem de Vreese'
- Roman Koot, 'Brandende boeken. De gevolgen van het bombardement van 14 mei 1940 voor de Rotterdamse boekenwereld'
- Erik van Boxtel, 'Kunstenaarsboeken in de bibliotheek van Museum Boijmans Van Beuningen'
- Corinne Lampen, 'Poëzie siert de Rotterdamse buitenruimte'

persen rolden. Van grote betekenis was de komst van Franse hugenoten aan het einde van de zeventiende eeuw naar de stad.

ROTTERDAM ALS INTELLECTUEEL CENTRUM

Een van die Franse migranten was de filosoof Pierre Bayle (1647-1706), die zich om dreigende vervolging door Lodewijk XIV te ontlopen – hij was protestant - in 1681 Rotterdam vestigde. In zijn kielzog volgden meer geloofsgenoten, terwijl ook uit Engeland intellectuelen die het daar moeilijk hadden, naar Rotterdam kwamen. Onder hen was de filosoof John Locke (1632-1704), die in Rotterdam zijn belangrijkste boek schreef, *An essay concerning human understanding*.

Bayle was gedurende twaalf jaar docent aan de Illustere School. Men ontmoette elkaar in 'De Lantaarn', het woonhuis van de Engelse Quaker Benjamin Furly aan de Scheepmakershaven, die daar salon hield en een van de meest prestigieuze bibliotheken van zijn tijd had opgebouwd. Een andere vaste bezoeker was Reinier Leers, die de werken van Bayle en andere wetenschappers uitgaf en daarmee de belangrijkste drukker/uitgever uit die periode zou worden.

Het aantal boekhandelaren en uitgevers nam in deze periode toe van 6 naar 30, waarmee Rotterdam na Amsterdam, Leiden en Den Haag in Holland op de vierde plaats kwam.

Wiep van Bunge schreef over deze opmerkelijke episode in de Rotterdamse geschiedenis (in de *Kroniek*, nieuwe reeks, nr. 13, maart 2017, pp. 6-8): 'Een open havenstad met een grote Britse en Franse gemeenschap, een overwegend liberale bestuurselite, die zich graag met Erasmus identificeert, en gelovigen die de voorkeur geven aan een individueel beleefde religie – dat lijken de factoren te zijn geweest die van Rotterdam aan het eind van de zeventiende [eeuw] een vrijhaven maakten.'

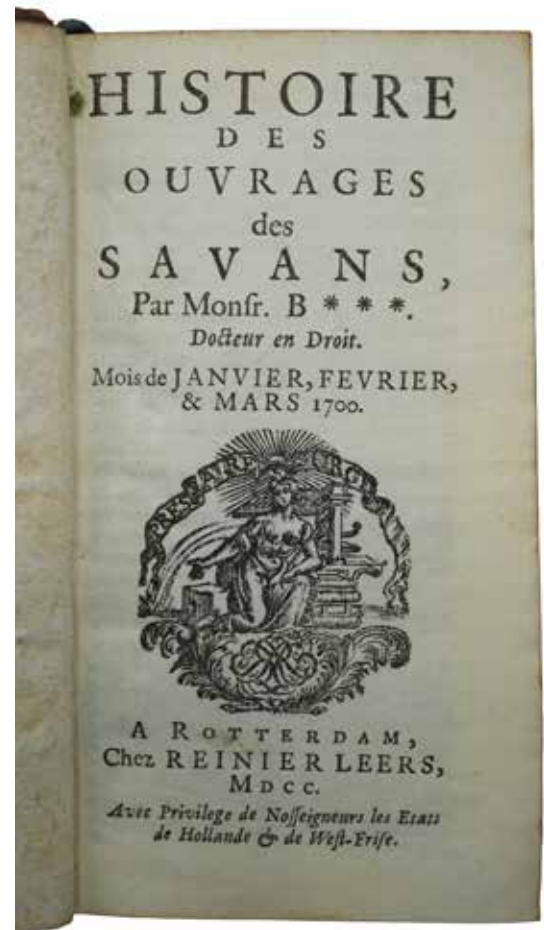
◀ Portret John Locke, naar een tekening door Sylvester Brounower, gravure eind 17de eeuw. Coll. RLK

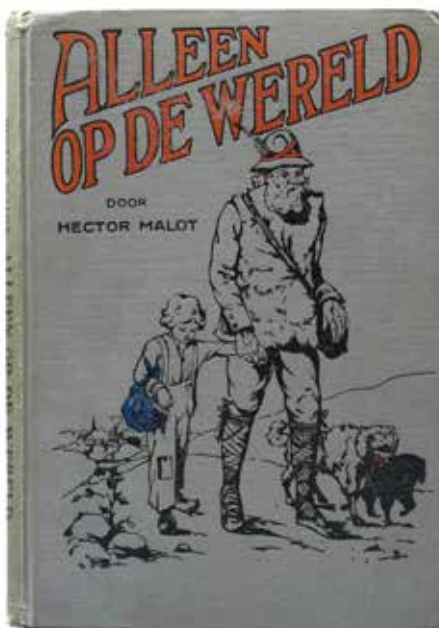
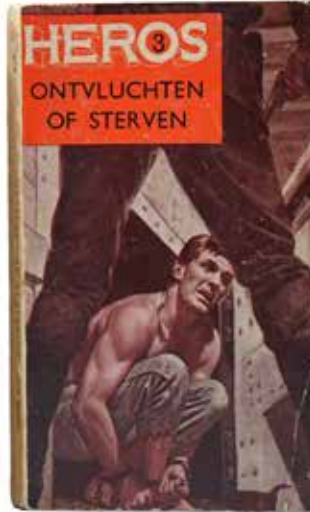
▼ Titelpagina van Henri Basnage de Beauval, *Histoire des ouvrages de savans*, Rotterdam (Reinier Leers) 1700. Opvolger van het geleerdentijdschrift *Nouvelles de la République des Lettres* van Pierre Bayle. Verscheen van 1687 tot 1709. Coll. EUR UB.

In de achttiende eeuw zette de groei van het aantal in Rotterdam gedrukte publicaties door. Een groot deel bestond uit pamfletten en boeken in het Nederlands. Daarin onderscheidde Rotterdam zich van de steden die een universiteit herbergden. In Leiden of Utrecht was het percentage boeken in het Latijn of Frans namelijk veel groter. Het in 1769 opgerichte Bataafsch Genootschap voor Proefondervindelijke Wijsbegeerte, dat tot doel had het (natuur)wetenschappelijk bedrijf in Rotterdam te bevorderen, publiceerde de *Verhandelingen* in het Nederlands. Een globale inventarisatie leert dat er vóór 1800 meer dan 500 boekdrukkers, uitgevers en boekhandelaren actief zijn geweest in Rotterdam. Van velen weten we niets meer dan hun naam en een enkele boektitel.

POPULAIR DRUKWERK

De negentiende eeuw kenmerkt zich door de snelle groei van de stad, met de ontwikkeling van de Rotterdamse haven als motor. Tussen 1860 en 1900 verdrievoudigt de bevolking; rond de eeuwwisseling wonen er ruim 300.000 mensen in de Maasstad. Het is ook de eeuw van de zich snel opeenvolgende technische en industriële innovaties. Door de ontwikkeling van nieuwe grafische technieken (lithografie voor afbeeldingen, ook in kleur,

↗ Enkele voorbeelden van spannende pulpboekjes van uitgeverij Kerco, jaren zestig. coll. RLK

↗ Johanna Breevoort, *Een meisje uit den lorrenwinkel*, Rotterdam (Bredée) 1922. Een Zondags-schoolboekje door de Rotterdamse veel-schrijfster Johanna Breevoort. Coll. RLK

↗ Omslag Hector Malot, *Alleen op de wereld*, 20ste druk, Rotterdam (Bolle), ca. 1933. Coll. RLK

chromolithografieën enz.), druktechnieken (snelpersen) en machinale bindmogelijkheden nam het aantal gedrukte boeken wereldwijd enorm toe. Ook Rotterdam droeg daaraan zijn steentje bij. Door de ligging aan zee, met een haven en gemakkelijke verbindingen met het achterland, ontwikkelde Rotterdam zich tot een centrum voor het publiceren en verspreiden van vooral populair drukwerk. De relatief grote arbeiderspopulatie vormde voor dit soort drukwerk bovendien een aantrekkelijke afzetmarkt. Een van de belangrijkste producenten en handelaren van populair drukwerk was Daniel Bolle. Hij had het handelstalent om voorraden onverkochte boeken van andere uitgevers tegen bodemprijzen door te verkopen. Maar Bolle gaf ook zelf boeken uit, waaronder vele klassiekers, zoals *Alleen op de wereld* van Hector Malot. Samen met zijn collega-uitgever J.M. Bredée beheerste hij de markt van het populaire drukwerk in de jaren rond 1900. Bredée was bovendien een van de belangrijkste uitgevers van publicaties met een protestants-christelijke boodschap. Populair waren de moraliserende kinderboeken voor de Zondagsschool en de uitgaven van preken ('leerredes') van predikanten van de verschillende Rotterdamse kerkgenootschappen. J.M. Bredée had hierin niet het monopolie, er waren zeker tien tot twintig andere Rotterdamse uitgevers gespecialiseerd in dit genre.

Rotterdam blijft een centrum voor populair drukwerk, ook na de Tweede Wereldoorlog. Een fenomeen was de Rotterdamse veelschrijver Herman Nicolaas van der Voort (1900-1982). Hij schreef een slordige 400 boeken, onder 28 verschillende namen, waarvan de helft als Edward Multon. Zijn detectives, avonturenverhalen en erotische sensatielectuur verschenen merendeels bij uitgeverij Kerco, die in de jaren zestig toonaangevend was op dit terrein.

Softe erotiek was een handelsmerk van De Vrije Pers. Zogenaamde 'realistische' verhalen verschenen in de tweede helft van de jaren zestig onder meer in de Rode Vampen Serie. Gemiddeld verschenen twee nieuwe titels per week, in een oplage van zeker vierduizend exemplaren: circa honderd titels per jaar met een gezamenlijke oplage van meer dan 400.000 exemplaren! De enorme productie leidde wel tot een vaak gebrekkige uitvoering en veel zetfouten. Tegenwoordig is het zoeken naar overgebleven exemplaren.

SERIEUZE UITGEVERS

Rotterdam was niet alleen centrum van populaire lectuur voor de massa, in de stad waren en zijn ook serieuze uitgevers actief als W.L. & J. Brusse (1903-1969), Nijgh & Van Ditmar (al sinds 1837), Ad. Donker en Lemniscaat. Brusse blonk uit in sociaal bewogen literatuur en besteedde grote aandacht aan de vormgeving en de omslagen. De uitgever trok daarvoor belangrijke vormgevers aan, die de boeken een eigentijds uiterlijk gaven. Brusse heeft hierdoor het gezicht van de Nederlandse boekkunst aan het begin van de twintigste eeuw mede bepaald.

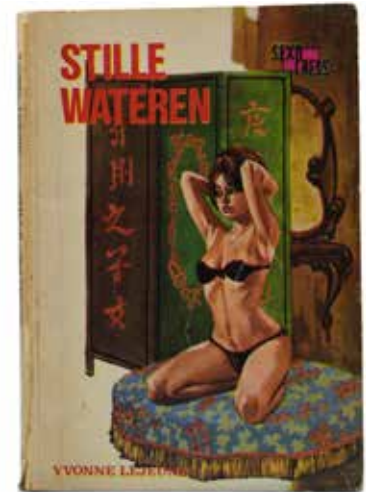
Nijgh & Van Ditmar, die in de negentiende eeuw vooral populaire lectuur uitgaf, maar ook de uitgever was van *De Wereldkroniek* (1894-1970), het eerste geïllustreerde familieweekblad in Nederland, ontwikkelde zich in de twintigste eeuw meer en meer tot een literaire uitgever, met een reeks als *Nimmer Dralend* en het literaire tijdschrift *Forum*. De uitgeverij verhuisde in 1940 naar Den Haag, nadat de kantoren en drukkerij op 14 mei 1940 ten prooi waren gevallen van de vlammen na het bombardement op de binnenstad.

14 MEI 1940

Voor heel Rotterdam, maar zeker ook voor de boekenwereld was het bombardement van 14 mei rampzalig. Tientallen boekhandels, antiquariaten, uitgevers, drukkerijen, bibliotheken en particuliere boekencollecties werden getroffen. Het was een letterlijke kaalslag. Een van de zwaarst getroffen instellingen was het Rotterdamsch Leeskabinet aan de Geldersekaade, waarvan het gebouw en bijna de volledige collectie werd verwoest. Hetzelfde geldt voor de bibliotheken van het Bataafsche Genootschap en van de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen.

Tot de gespaarde bibliotheken behoorde de openbare bibliotheek en die van Museum Boijmans, die beiden net buiten de brandgrens lagen.

Het Rotterdamsch Leeskabinet kon dankzij de Erasmusstichting nog in hetzelfde jaar een nieuwe start maken in het voormalige woonhuis van Elie van Rijckevorsel aan de Parklaan, waar zich nog de

↗ Twee voorbeelden van soft erotische van uitgeverij de Vrije Pers, jaren zestig. Coll. RLK

↖ Omslag 1e druk van M.J. Brusse, *Boefje*, Rotterdam (Brusse) 1903. Tekening naar Th.-A. Steinlen. Coll. RLK

↘ Speciaal nummer van *Wereldkroniek*, gewijd aan Koninkrijk Wilhelmina, uitgave van Nijgh & Van Ditmar, 1900. Coll. RLK

complete familiebibliotheek van de Van Rijckevorsels bevond.

Ook getroffen was de grote wetenschappelijke bibliotheek van boekwetenschapper pater Bonaventura Kruitwagen, waaronder tientallen onvervangbare middeleeuwse handschriften en zijn complete documentatie.

ROTTERDAMSE BIBLIOTHEKEN

We weten nog maar weinig over particuliere bibliotheken van Rotterdammers, maar zeker is dat er verschillende rijke privébibliotheken zijn of zijn geweest. Behalve die van de familie Van Rijckevorsel, nu onderdeel van het Leeskabinet, had de ondernemer W.A. Engelbrecht een grote verzameling bijzondere boeken op maritiem gebied; deze bevindt zich tegenwoordig deels in de bibliotheek van het Maritiem Museum. De jurist F.C. Koch was ook een echte bibliofiel; zijn collectie met veel zeldzame werken is echter in de jaren zeventig via enkele veilingen verspreid geraakt.

Rotterdam heeft een aantal rijke bibliotheken, waarvan de openbare bibliotheek (Bibliotheek

Rotterdam) de oudste is. De geschiedenis van de collectie gaat terug tot 1604, toen in de Laurenskerk een boekerij werd ingericht.

Tegenwoordig is de trots van de bibliotheek, behalve het in de komende jaren te verbouwen futuristische pand, de wereldvermaarde Erasmuscollectie, die in 2023 opgenomen werd in de werelderfgoedlijst van Unesco. De bibliotheek huisvest tegenwoordig ook de Atlas van Stolk, met zijn omvangrijke collectie historische prenten. We noemen verder de Universiteitsbibliotheek, met behalve een actuele onderwijs- en onderzoekscollectie ook veel oude en bijzondere drukken, met name bronnenpublicaties

▲ De leeszaal van het Rotterdamsch Lees-kabinet aan de Geldersekaade, 1931. Foto coll. RLK

◀ Boekbanden met kettingen uit de Laurens-librije. Collectie Bibliotheek Rotterdam. Foto Erik en Petra Hesmerg.

op het gebied van economie. Daaronder is ook de werkbibliotheek van Nobelprijswinnaar Jan Tinbergen. Het Rotterdamsch Lees-kabinet huist sinds 1970 in bij de UB, en is met 275.000 banden op het gebied van humaniora niet alleen groot, maar ook bijzonder door de vele oude drukken, de Van Rijckevorsel bibliotheek, de werkbibliotheek van Drs. P en vele Rotterdamse bibliofiele uitgaven. De bibliotheek van het Maritiem Museum Rotterdam, met onder veel meer oude drukken uit de collectie Engelbrecht, bestaat al sinds 1857. Het Stadsarchief verzamelt sinds jaar en dag alle voor de geschiedenis van Rotterdam relevante publicaties, terwijl de bibliotheek van Boijmans met boeken de kunstcollectie van het museum ondersteunt. Niet te vergeten zijn de grote architectuurbibliotheek van het Nieuwe Instituut en de fotografiebibliotheek van het Nederlands Fotomuseum.

Uit wat we weten van de geschiedenis én uit de bibliotheekcollecties kunnen we toch wel concluderen dat Rotterdam niet alleen een handen-uit-de-mouwen stad is, maar dat er ook alle ruimte was en is voor bezinning, voor studie, voor intellect en voor (ontspannen) lezen. Het onderzoek naar de boekgeschiedenis van de stad verkeert nog in een beginstadium, er valt nog veel te spitten en te ontdekken.

Zaterdag 18 januari is Jan Oudenaarden op 81-jarige leeftijd overleden. Schrijver, dichter, columnist, Rotterdammer, Rotterdamkenner of Rotterdammoloog, zoals hij het zelf formuleerde. Met Rien Vroegindeweyj vormde hij het Rotterdammologisch Instituut: Rien deed noord en Jan deed zuid. Hij was een onvermoeibaar pleitbezorger van dit vaak ten onrechte verguisde stadsdeel. Samen schreven ze in 2020 de succesvolle en toepasselijk van een grijze cover voorziene 'stoeptegels' Rotterdam, een populairwetenschappelijke geschiedenis van Rotterdam.

TEKST EN FOTO
PAUL GROENENDIJK

IN MEMORIAM JAN OUDENAARDEN

In 1984 was Jan Oudenaarden gedebuteerd met *Wat Zeggie? Azzie Val Dan Leggie!*, waarin hij als eerste het typisch Rotterdamse dialect vastlegde. Het werd een bestseller die nog steeds herdrukken beleeft. Na dit relatief late debuut volgden nog meer dan vijftig titels, over Rotterdam of Rotterdamse onderwerpen. Mannen van gezag over de drie burgemeesters in de wederopbouw, Dat is Pietje Bell! over Chris van Abkoude en boeken over De Doelen, Het Witte Paard, De Arend en de Zee-meeuw, de Sneldichter van Delfshaven, de Kop van Zuid en Rotterdamse monumenten. Met opnieuw Rien Vroegindeweyj maakte hij literaire wandelroutes en met Frans Meijer en Ina Kleijwegt ontwikkelde hij het Nieuwe Maasparcours. Eigenlijk ben ik dichter, zei hij vaak. Zijn laatste publicatie is de dichtbundel *Tutti Frutti*, waarmee hij afgelopen november als dichter debuteerde.

Jan Oudenaarden is geboren in Bloemhof op zuid. Zijn vader was koperslager, maar verdiende zijn geld als elektricien. Jan hield meer van lezen en wilde alles weten. Op jonge leeftijd trok hij al regelmatig op de step naar het centrum, iets wat jaren later uitkwam toen hij met zijn step in een fotoboek bleek te staan. Het kwam hem alsnog op een reprimande van zijn moeder te staan. Hij blonk uit op de lagere school, sloeg een klas over en ging naar de HBS aan het Afrikaanderplein. Daarna trok hij de wijde wereld in, naar het hippe Ibiza, naar Cuba waar hij Fidel Castro en Che Guevara bewonderde, en naar Londen om uiteindelijk eind jaren zestig op Katendrecht terug te keren. Via een baantje als purser op de nachttreinen van Wagons-Lits kwam hij mei 1970 in Milaan terecht

bij de Europacupfinale van Feyenoord. Hij studeerde daarna Nederlands recht aan de Erasmus Universiteit en startte in 1978 met Hans Verschoor en Rob de Moes literair café De Overheid. Waar (inter)nationale coryfeeën voordroegen, maar ook flink werd gedronken en gerookt.

Jan was een bekende verschijning in cultureel en literair Rotterdam. Bij boekhandels Van Gennep en Donner, bij Roterodamum, in het Stadsarchief, bij de Straatnamencommissie en bij historisch genootschap De Maze. In 1993 ontving hij de Laurens-penning vanwege 'zijn verdiensten op historisch en cultureel gebied voor de stad Rotterdam'. In 2007 volgde de Erasmusspeld van de gemeente Rotterdam.

Jan had zelf altijd een speldje van Coen Moulijn op, zijn revers, zijn grote idool bij Feyenoord. Hij ontwikkelde zich tot de belangrijkste historicus van de club. Hij werkte mee aan twee Feyenoordtentoonstellingen en aan de 45-delige serie *Feyenoord Compleet*. Hij was jarenlang redacteur van supportersblad *Hand in Hand*. En hij schreef de boeken *Een Beeld van een Club*, *Hand in hand, kameraden de geschiedenis van 100 jaar Feyenoord in meer dan 100 verhalen* en *F is van Feyenoord*. Dat laatste boek is karakteristiek voor zijn werk: een encyclopedie vol feitelijke informatie, maar ook leuk om te lezen en vol humoristische terzijdes.

Met de tot nu toe verschenen vijf delen *Geschiedenis van Feyenoord* realiseerde hij hét standaardwerk over de club. Hij was de Lou de Jong van de Feyenoord geschiedschrijving, alleen was zijn schrijfstijl veel beter.

*In de talkshow
Ken Je Dat Niet
Horen Dan
deed hij het publiek
van hun stoelen
rollen van het lachen
met zijn gesproken
column*

Veel Rotterdammers kenden zijn karakteristieke stemgeluid en droge humor van zijn radiocolumns. Bij Radio Rijnmond had hij jarenlang een wekelijkse column, tot bij de zoveelste reorganisatie het typisch Rotterdamse geluid verdween. Daarvoor moest je de laatste jaren naar Theater Walhalla, waar hij in de talkshow *Ken Je Dat Niet Horen Dan* het publiek van hun stoelen deed rollen van het lachen met zijn gesproken column. Jan Oudenaarden was een geweldig performer, die zijn verhalen, gedichten en moppen perfect kon voordragen.

Als Feyenoordsupporter miste hij geen wedstrijd. Ooit was hij een keer niet gegaan vanwege de verjaardag van zijn vader. Die dag won Feyenoord met 11-4 van De Volewijckers en scoorde Henk Schouten negen keer. Dat zou hem geen tweede keer overkomen. Het mooie aan het supporterschap vond hij de saamhorigheid. Op de tribune zat je naast een chirurg, een beeldend kunstenaar, een havenwerker of een huisschilder, en je was allemaal gelijk in de liefde voor de club.

Jan woonde met vrouw en kinderen met veel plezier in Tuindorp Vreewijk. Bij de renovatie van zijn woning kwam hij weer op Katendrecht terecht, in een schrijverswoning van Verhalenhuis Belvédère. Hij had ontdekt dat zijn voorvaders niet uit België, maar uit Friesland kwamen en werkte voor Belvédère aan een publicatie over de Friese migratie naar de Kaap. Dat zal nog verschijnen, zoals er ook nog twee delen van de Geschiedenis van Feyenoord klaar schijnen te liggen.

We hebben een groot Rotterdammer verloren.

FENIX VOOR ROTTERDAM

Als er ergens een museum moest komen voor de verhalen van migratie dan was de Fenix Loods de aangewezen plek. Een honderd jaar oud gebouw dat diende als overslag van goederen uit de hele wereld in de wijk Katendrecht dat vanaf de jaren dertig de eerste Chinatown van continentaal Europa herbergde. Een wijk waar matrozen aanmeerden die verbleven in pensions en hotels, waar Chinese restaurants waren waar Prins Bernhard een graag geziene gast was, waar Joodse vluchtelingen kortstondig verbleven op de vlucht voor het Nazisme. Katendrecht: een gemeenschap van goederen en mensen waaruit de verhalen en gebeurtenissen stromen die de historische basis uitmaken van het Fenix Museum.

DOOR ABDELKADER BENALI

◀ Schip ligt aangemeerd bij San Francisco loods rond 1925. Collectie Stadsarchief Rotterdam

▼ Fenix Loods Collectie Stadsarchief Rotterdam

≡ Fenix, zicht op Tornado vanaf het water. Artist impression MAD Architects

Twee jaar geleden toog ik er aan het werk om samen met collega Rutger Doop de gigantische ruimte van de loods te vullen met historische objecten en hun verhalen. We reisden stad en land af op zoek naar objecten verbonden aan verhalen die dat verhaal van migratie konden vertellen. Voor het eerste object hoefden we trouwens niet lang te zoeken, dat is het gebouw van Fenix zelf.

De Loods is een standplaatsgebonden monument en symboliseert door zijn ligging de Januskop van migratie, het komen en het gaan. Wie boven op de eerste verdieping aankomt ziet door het gigantische glas Hotel New York liggen, waarvandaan 1.5 miljoen mensen scheeps gingen voor de Nieuwe Wereld. Wie het hoofd keert ziet aan de overkant waar het voormalige Lloydgebouw stond de kade waar repatrianten en Molukkers uit voormalig Nederlands-Indië aan land kwamen. Wie draait kijkt uit over Deliplein waar de Kaapverdische zeemannen een kamertje betrokken, onder hun armen droegen ze grammofonplaten. Hun aanwezigheid zorgde ervoor dat Rotterdam het Mekka van de Kaapverdische muziek werd. Dan wordt het gebouw zelfs een periscope waar het licht doorheen valt dat uitzicht biedt op al die werelden die Katendrecht in de afgelopen honderd jaar samen trok. Je ogen goed de kost geven in de loods is jezelf vullen met die tegengestelde beweging waarin toch alles samenkomt, de migrant die zijn koffer pakt, huis en haard verlaten om ergens anders zijn tent op te zetten en dat huis te noemen. De Maasstad is door zijn ligging uniek gelegen geweest om bewegingen van migratie te faciliteren.

Rotterdam kende al in de zeventiende eeuw een gestage instroom van Joden, Hugenoten en Schotten – religieuze minderheden die in het mild tolerante klimaat van de Republiek ruimte vonden om te groeien en te bloeien. Rotterdam ook de havenstad waar aan de Boompjes families woonden die hun belangen in de transcontinentale slavenhandel in dikke boeken bijhielden.

Een ander onderbelicht aspect is dat de grote migratiestromen van de negentiende eeuw vanuit Rotterdam vertrokken, de opkomst van de gigantische stoomschepen stelde religieuze minderheden in staat om de overgang te maken naar Amerika waar naast landbouwgrond ook godsdienstvrijheid in het verschiep lag. Rond 1850 ontstaat een stroom van publicaties waarin migratie naar de prairie wordt aangemoedigd danwel afgekeurd. Een deel van deze publicaties zal voor de bezoeker te zien zijn in een vitrinekast, een gedicht waarin moeders het vertrek van haar zoon naar Amerika betreurt. Dan al is migratie met ambiguïteit omgeven, het

pioniersenthousiame kan op ook op weerstand rekenen, wie zijn land verlaat is een verrader.

Rotterdam, een economische magneet waar Hindoestanen, Creolen, Turken, Koerden, Berbers, Arabieren, Afghanen, Syriërs, Perzen naartoe getrokken werden om te werken, te ondernemen en zich te vestigen. Mijn vader was een van die mensen in die grote stroom van arbeidsmigranten die na de Tweede Wereldoorlog hun weg vonden in wederopbouwend Europa. Ook zijn vertrek was met ambigue gevoelens omgeven. Er was noodzaak van vertrek omdat de landbouwgrond te weinig opbrengst gaf om een familie van te voeden, er was ook argwaan over de reis naar het Europese continent. In hoeverre kon een moslim daar gedijen? Hoe zat het met argwaan en racisme jegens de vreemdeling?

De vraag is waarom het zo lang duurde voordat het thema migratie een museaal onderkomen zou krijgen? Zal het iets te maken hebben met zijn ongreepbaarheid. Stukken in de krant gaan vooral over de uitwassen van migratie – en de ondertoon wordt bepaald door de politieke agenda, maar migratie als een kolkende onderstroom die mensen voortstuwt is danig onderbelicht.

De mens die vertrekt wordt vergeten, de mens die aankomt is anoniem; de migrerende mens valt dan tussen wal en schip. Krijgt de migrant de kans om zijn verhaal te vertellen dat wordt dat verhaal geframed binnen slachtofferschap, heel begrijpelijk maar het perspectief schiet tekort om het grote verhaal van migratie te begrijpen.

Wat we ontdekten tijdens het onderzoek naar objecten van migranten was dat in museale collecties bij het zoeken op “migrant,” maar weinig opleverde. Tikten we echter “Surinamer,” “Indiër,” “vluchteling,” “Belg,” of “Hugenoot,” “Jood,” of “moslim,” in dan konden we aan de slag; migratie was onontgonnen gebied. Een museum vertelde dat aangeboden kleding uit Suriname in de jaren vijftig niet werd verzameld want dat werd niet als onderdeel van het Nederlandse landschap gezien. Zoeken in de archieven van het Volkenkundig museum levert heel veel objecten uit tribale samenlevingen, weinig objecten van verlaters van die tribale samenlevingen. Migrant als uniek historisch fenomeen waar de antropologie zich mee bezig kan houden is wellicht iets voor de toekomst.

Hedendaagse kunstenaars daarentegen hebben zich de afgelopen decennia bezig gehouden met de standplaatsgebondenheid van de migrant, de beperkingen in beweging die hem toevallen, de wrijving en spanning die verhuizing wereldwijd

^ Fenix, het nieuwe kunstmuseum over migratie, gezien vanaf de kade van het Landverhuizersplein. Alle Rotterdammers zijn van harte welkom vanaf 16 mei 2025. Foto Judith van Gilst

^ Chinese man met jongen op Katendrecht. Stadsarchief Rotterdam

^ De eerste verdieping van Fenix. Foto: Wilbert Zuiderduin

> Het Fenix museum gezien vanaf de kade van het Landverhuizersplein. Foto Judith van Gilst

oproept, in dit Trump-tijdperk meer dan ooit. Er is kunst die de vraag stelt aan de morele verantwoordelijke van de grens, kunstwerken die zich buigen over gedwongen migratie, kunstwerken die oorlog en migratie niet los van elkaar zien, kunstwerken die de migratie koppelen aan klimaatopwarming. Conclusie is dat we nog lang niet van migratie af zijn, dat het universele karakter zich lokaal laat voelen en dat de migrant ons laat dromen van een betere wereld. Die laatste hoopvolle gedachte zie ik het best in het kunstwerk van Shonibare, de migrant als ruimtezeiger, het astronautenpak gemaakt uit Nederlandse Vlisco-stof, de batikstoffen die zo geliefd zijn in Afrika. De migrant verenigt hier werelden, draagt een zwarte last maar is uitstekend geoutilleerd om te ontsnappen aan de zwaartekracht.

Fenix ontbreekt het niet aan inbreng van Rotterdamse kunstenaars, logisch want de stad heeft of kent door zijn culturele infrastructuur, betaalbare bewoning en multiculturele karakter een open, ongedwongen en ruimtelijke sfeer. In andere woorden: in Rotterdam kan je je gang gaan. De hoofden van de kunstenaar Efrat Zahavi zijn een collage van die menselijke ruimte die de stad is; de beelden zijn ontstaan uit continu meebewegen met de stad, veel kijken naar al die verschillende gezichten. Je waant je in de metro van Rotterdam. De hoofden zijn deels gemaakt in de bovenverdieping van Verhalenhuis Belvédère, op een steenworp afstand van Fenix, in de zolderkamer waar tijdens de Tweede Wereldoorlog verzetsmensen ondergedoken zaten. Geschiedenis en actualiteit raken elkaar. Kunstenaar en bewoner van Katendrecht bracht de Joodse Rotterdammer Clara van Thijn in veiligheid.

Er vallen nog zoveel verhalen te vertellen over Rotterdam en zijn bewoners. Fenix wil die verhalen vertellen en in nieuw perspectief zetten voor deze en komende generaties.

▼ Yinka Shonibare, *Refugee Astronaut IX*, 2024 Collectie Fenix

DE VERWOESTE STAD DOOR DE

OGEN VAN HENK FORTUIN

De Maassluise kunstschilder Henk Fortuin (1916-2007) volgde in de jaren dertig een opleiding aan de Rotterdamse academie, de voorloper van de huidige Willem de Kooning Academie (WdKA). Zijn studie werd echter abrupt onderbroken door het bombardement op Rotterdam in mei 1940, waardoor zijn leven als academiestudent ingrijpend veranderde.

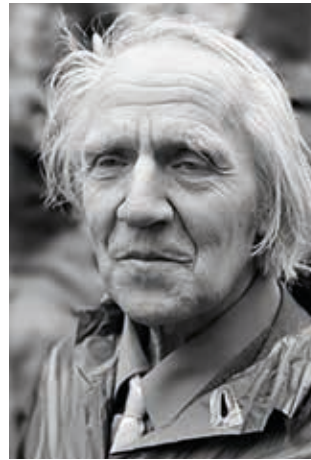
DOOR JEANETTE BRONTS

De academie, destijds verspreid over meerdere gebouwen in het centrum van Rotterdam, werd grotendeels verwoest. Ook het oude HBS-gebouw aan het Van Alkemadeplein, waar de schilderklas was gevestigd, ging in vlammen op. Als noodoplossing werden de schilderlessen verplaatst naar de bierbrouwerij d'Oranjenboom, terwijl andere afdelingen onderdak vonden in de cacao fabriek van Driessen aan de Rechter Rottekade. Na het bombardement fietste Fortuin regelmatig van Maassluis

naar Rotterdam om de verwoesting van de stad vast te leggen. Zijn schetsen uit die tijd werkte hij later uit tot indrukwekkende aquarellen.

VAN DRUKKERSZOOON TOT KUNSTENAAR

Henk Fortuin werd op 26 december 1916 geboren op de Markt in Maassluis, als jongste van zes kinderen. Zijn vader was drukker. Een toenmalige onderwijzer in Maassluis, die regelmatig bij de familie Fortuin over de vloer kwam, onderkende het teken-

◀ Henk Fortuin.

▼ Familieportret omstreeks 1931. V.l.n.r. Ed, Sietske: verloofde van Koos, Koos, vader Anne Fortuin, Jan, Kees, An: verloofde van Wim, moeder Johanna Visser, Wim, Henk.

◀ Bombarde-
ment van Rotter-
dam, Bosjeskerk |
aquarel op papier
35x47cm. © Henk
Fortuin Rotterdam 1940
(Stichting Henk Fortuin)

◀ Gezicht op de
Maas; verwoeste
stad Rotterdam |
olieverf op paneel
70x58cm | © Henk
Fortuin Maassluis 1956 [BKR
SZ7744] (particulier bezit)

▶ Bombarde-
ment van Rotter-
dam, Laurens-
kerk | aquarel
38x50cm. © Henk
Fortuin Rotterdam 1940
(Stichting Henk Fortuin)

talent van de jonge Henk en raadde zijn ouders aan, hem naar de academie in Rotterdam te sturen. Zijn vader voelde hier echter niets voor en zag hem liever op kantoor in de drukkerij. Toch lukte het uiteindelijk om Henk vanaf zijn zeventiende tekenonderricht te laten volgen bij Johann Oberreiter (1906-1964): die na de Eerste Wereldoorlog als Joodse vluchteling uit Oostenrijk in Maassluis terecht gekomen was. Oberreiter had zelf les gehad aan de Rotterdamse academie.

In 1937 schreef Fortuin zich in bij de Academie voor Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen in Rotterdam. Hij kon direct instromen in het tweede cursusjaar en volgde aanvankelijk de avondopleiding, terwijl hij overdag in de drukkerij werkte om in zijn levensonderhoud te voorzien. Na twee jaar stapte hij over naar de dagopleiding, wat slechts voor weinigen was weggelegd.

ACADEMISCHE VORMING

Het kunstonderwijs in die tijd was sterk gericht op technische vaardigheden. Studenten leerden vooral goed kijken en natuurgetroouw weergeven. Ze begonnen met eenvoudige platte vormen, daarna kleine driedimensionale objecten en gipsafgietsels van klassieke beeldhouwwerken. Vervolgens kwamen stillevens en modeltekenen aan bod. Expressie en persoonlijke interpretatie waren ondergeschikt aan precisie. Eerst werkten studenten in zwart-wit met potlood, krijt en houtskool, later volgden aquarel en uiteindelijk olieverf. Eigen concepten ontwikkelen of zelf onderwerpen kiezen was destijds niet de norm.

OORLOGSJAREN EN ONDERDIJK

In 1941 vertrok Fortuin samen met een academiegenuoot naar Amsterdam, met het plan om

^ Bombardement van Rotterdam | aquarel 50x35cm | © Henk Fortuin Rotterdam 1940 (Stichting Henk Fortuin)

^ Bombardement van Rotterdam, de Bijenkorf | aquarel op papier 45x34cm | © Henk Fortuin Maassluis 1940 (Stichting Henk Fortuin)

< Rotterdam verwoeste stad | olieverf op linnen 37x37cm | © Henk Fortuin Rotterdam 1940 (Stichting Henk Fortuin)

zich aan te sluiten bij een schildersvereniging. De voedseltekorten in de hoofdstad dwongen hem echter uit te wijken naar Oost Grafdijk bij Alkmaar, waar hij onderdak vond bij een tante. Hier schilderde hij veel in de natuur. Toch keerde hij regelmatig terug naar Maassluis, totdat hij in 1944 werd opgeroepen voor de Arbeitseinsatz (dwangarbeid in Duitsland) en onderdook bij zijn broer, een dominee in Nes, Friesland.

◀ **Bombardement Rotterdam, Laurenskerk** | olieverf op paneel 63x49cm | © Henk Fortuin Maassluis 1941 (Stichting Henk Fortuin)

▼ **Rotterdam verwoeste stad** | olieverf op linnen 59x50cm | © Henk Fortuin Maassluis 1940 (Stichting Henk Fortuin)

TERUGKEER EN ERKENNING

Na de oorlog vestigde Fortuin zich opnieuw in Maassluis, waar hij de rest van zijn leven als schilder actief bleef. Zijn werk en toewijding aan de stad werden erkend met de titel ereburger van Maassluis. In 2011 bracht de NCRV de documentaire 'De nalatenschap van Oom Hein' van Frans Bromet uit, waarin het opruimen van Fortuins chaotische huis na zijn overlijden centraal stond. Eind 2016 en begin 2017 was er in Museum Maassluis een tentoonstelling ter gelegenheid van zijn honderdste geboortjaar. In samenwerking met de Historische Vereniging Maassluis en de Stichting Henk Fortuin verscheen toen ook het boekje 'Zo was het Maassluis van Henk Fortuin'.

Het werk uit de nalatenschap van Henk Fortuin is ondergebracht bij de Stichting Henk Fortuin. Tijdens de Kunstroute Maassluis op 12 en 13 april 2025 laat de stichting in haar opslagruimte boven restaurant Camelot werken zien die hij maakte in WOII, onder andere van het bombardement in Rotterdam.

◀ Wintergezicht op Maassluis, gezien vanaf de toren van de Grote Kerk | olieverf op linnen 61x70cm. In 1996 heeft Maarten 't Hart dit schilderij gebruikt voor het omslag van zijn boek *De nakomer*. © Henk Fortuin Maassluis 196. (Collectie Museum Maassluis 05730)

Meer informatie en bronnen:

- Digitaal depot op de site: henkfortuin.nl
- Henk Fortuin – kunstschilder. Maassluis, Jos van Nierop (tekst), Theo van Pelt (fotografie) en Anika Klevering (vormgeving). Communicatiebureau Stroomlijn, november 2007 ISBN 90 812 4911 9
- De documentaire 'De nalatenschap van Oom Hein' van Frans Bromet. Te bekijken via: <https://www.npodoc.nl/documentaires/2014/10/nalatenschap/oom-Hein.html>
- Artikel Guus Vreeburg, 13 december 2007: Willem de Kooning Academie Hogeschool Rotterdam ('Art media design & leisure') Over Henk Fortuin (1916-2007) – oud-student in de jaren dertig
- Interview met Henk Fortuin door Margareth Strijbosch, verschenen in de Nieuwsbrief Vrienden van het Gemeentemuseum Maassluis 1996 #2, p 6-8

◀ Rotterdam verwoeste stad | aquarel op papier 49x32cm | © Henk Fortuin Rotterdam 1940 (particulier bezit)

In de negentiende eeuw kwam het regelmatig voor dat vooraanstaande musici emplooi zochten in de pianobouw en muziekhandel. Bijvoorbeeld de Rotterdamse organist/componist Samuel de Lange sr. (1811-1884), die zich associeerde met de pianobouwers Jan, Georg en Christiaan Rijken; zo kwam de bekende pianohandel Rijken & de Lange tot stand.

Eveneens in Rotterdam gevestigd was het bedrijf van de zeldzaam veelzijdige Jan Hendrik Paling (1796-1879). Hij was pianist, organist, beiaardier, componist en had een pianofabriek, annex pianohandel en muziekuutgeverij. Daarnaast was hij vele jaren een gerenommeerd pianoleraar. Ook bij zijn zoons gingen muzikaliteit en Rotterdamse handelsgeest samen. Een van hen zette het bedrijf voort, dat tot de sluiting in 1925 was blijven floreren.

^ Jan Hendrik Paling. Olieverfschilderij toegeschreven aan Johannes Jacobus Paling (1844-1892). Privécollectie Richard d'Apice, Sydney, gereproduceerd met zijn vriendelijke toestemming. ©2019.

MUZIKALITEIT VERENIGD MET ROTTERDAMSE HANDELSGEEST: **DE PALING-DYNASTIE** **1826-1925**

Het idee om over deze bijzondere familie Paling een artikel te schrijven kwam van pianostemmer en kenner/verzamelaar van Nederlandse piano's Pieter Verhulst. Ooit vond hij in een kringloopwinkel voor een luttel bedrag een pianino van J.H. Paling uit circa 1860. Later kocht hij via Marktplaats een aanmerkelijk vroeger instrument van deze bouwer, vermoedelijk rond 1840 gebouwd. Verhulst wilde meer over de firma Paling te weten komen, startte een onderzoek en verzamelde veel interessant materiaal. Christo Lelie verwerkte dat in een artikel dat is samengevat door de redactie van de Kroniek.

PIETER VERHULST
EN CHRISTO LELIE,
SAMENVATTING
JEANETTE BRONTS

JAN HENDRIK PALING EN ZIJN BEDRIJF

Jan Hendrik Paling werd op 14 december 1796 geboren in Woerden, waar zijn ouders Rijk Paling en Adriana Geertruijda van Baarzel hem op 21 december lieten dopen in de Nederlands Hervormde kerk. Zijn opleiding genoot hij aan de muziekschool van zijn geboorteplaats bij de blinde organist J. Uurling.

Na voltooiing van zijn muziekstudie kreeg Paling in 1816 als twintigjarige de functies van stadbeiaardier van Schiedam en organist van de Waalse Gemeente aldaar. In 1824 stopte hij in Schiedam

< De pianino van circa 1860. Collectie PV, foto CL.
 ^ Naambordjes van de pianino's uit circa 1840 (boven) en circa 1860 (onder)

^ De Paling-pianino van omstreeks 1840. Collectie PV, foto CL.

en kreeg Paling een aanstelling als organist van de Remonstrantse Kerk te Rotterdam, een functie die hij tot zijn overlijden in 1879 bleef vervullen. Naast het begeleiden van de kerkdiensten gaf hij daar regelmatig orgelconcerten. Soms waren dat benefieten, bijvoorbeeld ten bate van de slachtoffers van de Stormvloed van 1825.

In 1821 trouwde Paling in Woerden met de vier jaar jongere Aagje Paling (1800-1883). Samen kregen ze elf kinderen, waarvan er tien in leven bleven. Rotterdam werd hun woonplaats en zou dat tot het eind van hun leven blijven.

Aanvankelijk had Paling een privépraktijk als pianodocent, maar daar stopte hij in 1826 mee. In dat jaar begon hij als 'Handelaar in muziek en muziekinstrumenten' en hierdoor had hij geen tijd meer om les te geven. Met zijn zwager, papierhandelaar Willem Cornelis de Vletter, als compagnon had hij vanaf 1845 een muziek- en pianohandel met werkplaats in het pand 'Het Vergulde Spinnewiel' aan de Hoofdsteege; dat was een smalle winkelstraat, die sinds de Tweede Wereldoorlog niet meer op de Rotterdamse stadsplattegrond staat, en die uitkwam bij de Oude Haven.

Behalve het verkopen, verhuren en onderhouden van muziekinstrumenten begon de firma J.H. Paling & Co ook zelf piano's en vleugels te bouwen. Dat het bedrijf een uitstekende naam had, is op te maken uit het feit dat beroemde pianovirtuozen, onder wie de legendarische Sigismund Thalberg (1812-1871), concerten gaven op vleugels uit Paling's magazijn; overigens betrof dit altijd instrumenten van grote buitenlandse merken.

In 1849 stond in de Rotterdamsche Courant van 4 januari dat de firma Paling & Co. per 1 januari ontbonden was, wat inhield dat Paling het bedrijf zelfstandig voortzette. De Vletter bleef in het pand aan de Hoofdsteege een muziekuitgeverij runnen; Paling had er zijn fabriek en showroom op de eerste etage.

Het is een moeilijk te beantwoorden vraag hoe groot Paling's productie is geweest. Bekend is dat Paling in 1876 een zeven-octafs piano heeft

verkocht met het serienummer 1088. Hoewel niet bekend is in welk jaar deze gebouwd is, geeft het een indicatie dat er in vijftig jaar ten minste 1088 instrumenten zijn opgeleverd. Dat is weinig vergeleken bij grote pianofabrieken: de grootste van alle fabrikanten, Broadwood & Sons in Londen, bouwde in hetzelfde tijdvak (1825-1875) bij benadering ruim 30.000 tafelpiano's, 43.000 piano's en 18.000 vleugels.

Feit is dat Paling's bedrijf voornamelijk bekend stond als een 'pianomagazijn, gespecialiseerd in verkoop, verhuur, onderhoud en stemmen van vleugels en piano's'. Ook toen Jan Hendrik Paling's zoon Anton het bedrijf ging leiden, was er kennelijk nog sprake van pianobouw. Dat blijkt onder meer uit een advertentie in de Rotterdamse Courant van 29 mei 1889, met de tekst: "J.H. Paling Fabriek en Magazijn van piano's".

VERHUIZING NAAR HET HARINGVLIET

Omstreeks 1866 is Paling met zijn vrouw en jongste dochter Agatha, na diverse eerdere verhuizingen binnen Rotterdam, gaan wonen op het adres Haringvliet 90 (thans na henummering nr. 92), een monumentale vroeg-achttiende-eeuwse koopmanswoning. Het bedrijf (winkel en werkplaats) bleef gevestigd op het oude adres aan de Hoofdsteeg (nr. 22). Het was Jan Hendriks zoon Anton, na zijn vaders dood in 1879 directeur van de firma, die in De Maasbode een advertentie plaatste dat zijn bedrijf 1 augustus 1884 van de Hoofdsteeg 20 naar Haringvliet 90 was verplaatst.

⏪ Advertentie in Het Orgel 15 mei 1896.

⏩ Programma van het vierde concert van Eruditio Musica, waarin Jan Hendrik Paling Webers Concertino speelde.' Rotterdamse Courant, 21 februari 1829.

➤ Haringvliet nr. 92, foto CL

➤ Aagje en Jan Hendrik Paling in de salon van Haringvliet 90, wellicht geschilderd door Johannes Jacobus Paling (1844-1892). Op de achtergrond zit vermoedelijk dochter Agatha. Privécollectie van Richard d'Apice, Sydney, gereproduceerd met zijn vriendelijke toestemming, ©2019.

Wonderwel is dit huis samen met een rijtje soortgelijke historische 'magazijnhuizen' (Haringvliet 76 t/m 98) bij het bombardement van mei 1940 gespaard gebleven. Het is een markant pand, met op de parterre bedrijfsruimtes (rechterdeur, nr. 92b), waar Anton Paling zijn werkplaats en opslag moet hebben gehad, en op de bel-etage (nr. 92a) onder meer een ruime salon, met hoge ramen en aan de achterzijde een erker met uitzicht op de Maas). Het interieur van deze salon, zoals bewoond door de familie Paling, is afgebeeld op een schilderij dat zoon Willem Hendrik uit Australië heeft besteld bij de schilder Jan Jacob Paling (mogelijk een achterneef), dit ongetwijfeld bij wijze van herinnering aan het ouderlijk huis.

J.H. Paling als componist en uitvoerend musicus Jan Hendrik Paling heeft zoals vermeld als jongeling muziekonderwijs genoten aan de muziekschool in Woerden. Hij moet zeer begaafd zijn geweest en op hoog niveau piano-, orgellessen en onderricht in muziektheorie hebben gehad, anders had hij nooit al op zo jonge leeftijd aanstellingen als beiaardier en kerkorganist kunnen krijgen.

Paling's composities – niet meer dan een handjevol is bekend – getuigen van vakmanschap. Op internet zijn slechts drie van zijn werken te downloaden. Daarnaast zijn een paar andere titels in krantenbe-

richtjes te vinden. Voor pianosolo zijn slechts twee composities te vinden: Wals nr. 13 en Wals nr. 20, beide in Es. Ze werden omstreeks 1830 door de Rotterdamse uitgeverij L. Plattener uitgegeven.

Als uitvoerend musicus had Jan Hendrik beduidend minder faam dan zijn oudste zoon Willem Hendrik, die een begenadigd solist was, vooral op de viool. Niettemin had Jan Hendrik een langdurige carrière als organist en in Rotterdam was hij onder meer betrokken bij de vernieuwing van het orgel in de Rotterdamse Laurenskerk.

PALING'S LESPRAKTIJK

Jan Hendrik Paling was gedurende vele jaren een gerespecteerd pianoleraar. Vanaf 1844 (het jaar van oprichting van de school) was hij docent aan de Muziekschool van de Rotterdamse afdeling van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst. In zijn manier van lesgeven legde Paling de nadruk op de techniek, in het bijzonder het toonladderspel. In 1866 ging hij daar met pensioen, om zich daarna volledig aan zijn bedrijf te kunnen geven.

ANTON PALING EN DE CANNEGIETERS

Nadat Jan Hendrik Paling in 1879 was overleden, heeft zijn zoon Anton Adriaan (1835-1922) het bedrijf overgenomen en tot verdere bloei gebracht. Het mocht sinds 1891 het predicaat 'Hofleveran-

cier' dragen. Piano's bouwen was al lang niet meer het speerpunt van het bedrijf, zo blijkt uit advertenties. Na 1900 wordt uitsluitend nog geadverteerd voor "verkoop, export, verhuur, stemmen en reparatie van concert-, salonvleugels en pianino's". Net als zijn vader was Anton muzikaal en werkzaam als organist. Hij was verbonden aan de Engelse Presbyteriaanse kerk in Rotterdam.

Op 22 januari overleed Antons echtgenote, Maria Antonette Boon-Paling, op de leeftijd van 60 jaar. Zelf was hij dat jaar zeventig geworden en vond hij het tijd om uit het bedrijf te stappen. Datzelfde jaar nog vestigde hij zich met zijn oudste dochter Agatha in Nijmegen, waar hij in 1922 overleed. Anton had geen zonen die de leiding van het familiebedrijf konden overnemen, maar wel nog een tweede dochter, Maria Antonette (1878-1935). Zij was in 1901 in het huwelijk getreden met de Groningse domineeszoon Regnerus Cannegieter (1872-1925), die datzelfde jaar benoemd was als

^ J.H. Paling – Wals in Es.

> Een gebleven poststuk verzonden door Anton Paling uit 1902 heeft een sluitzegel met daarop afgedrukt Anton A. Paling 'fabriek en magazijn van piano's. Collectie Piano Expo Verhulst

▼ Rotterdamse Courant, 31 juni 1831.

burgemeester van Finsterwolde. Nadat Anton Paling in 1905 had besloten met pensioen te gaan, nam schoonzoon Regnerus terstond eervol ontslag in Finsterwolde en verhuisde hij met zijn vrouw naar Rotterdam om zijn schoonvader op te volgen als directeur. De Cannegieters gingen niet in het bedrijfspand wonen, maar richtten er in december 1905 wel een muzieksalon in.

Regnerus Cannegieter overleed op 26 mei 1925, slechts 52 jaar oud. Zijn vrouw liet daarna het doek vallen over de firma, die verkocht werd aan de pianohandel van C. Quispel, sinds 1880 gevestigd aan de Goudschesingel nr. 3 in Rotterdam. De merknaam van J.H. Paling verdween uit het Rotterdamse Handelsregister, maar zou nog decennialang voortleven in Australië. Maria Cannegieter stierf in 1935 in Den Haag.

Over wat er in de jaren na de opheffing van het bedrijf met het huis aan het Haringvliet is gebeurd, is weinig bekend. In de Maasbode uit 1940 is te lezen dat op dit adres de in 1934 opgerichte Dansschool Netty van der Valk een dansstudio had. Vervolgens stelde de gemeente Rotterdam het pand in 1946 ter beschikking aan de dansdocente en choreografe Corrie Hartong (1906-1991). Dit omdat haar in 1931 opgerichte 'Toonkunst Rotterdamse Dansschool' in de oorlog was verwoest. In 1954 kreeg Corrie Hartong's school de naam Rotterdamse Dansacademie.

* Bij de Commissie tot aanmoediging en ondersteuning van de Gewapende Dienst in de Nederlanden, te Rotterdam, is gestort, voor gedeeltelijke opbrengst van de Chant Patriotique, muziek van J. H. Paling, f 75. — Gemelde Chant Patriotique, door den Wel Eerw. Heer K. H. Greeven, geheel in den geest des Dichters vertaald en door Zijn Wel Eerw. goedgunstig ter uitgave afgestaan, is, tot hetzelfde doel, ten voordeele der nageblevene Betrekkingen van hen, die met van Speyk zijn omgekomen, te verkrijgen, a 75 cents, bij L. Coenen, onder den titel: VAN SPEYK; VADERLANDSCH-LIED van K. H. Greeven; gevolgd naar C. Durand. Muzijk van J. H. Paling.

Het complete artikel is eerder gepubliceerd in Piano Bulletin 122, 2024/2

JACOB DE VLETTER: MARTELAAR EN MASCOTTE

DOOR SIEBE THISSEN

Onlangs publiceerde Siebe Thissen zijn boek *Leve Rotterdam! De tragische geschiedenis van Jacob de Vletter* (Rotterdam: Studio Rashkov, 2024). Dit artikel is een nawoord bij de publicatie.

Het oordeel over Jacob de Vletter (1818-1872) is nog altijd onbeslist. Deze aanbieder van rechtshulp aan kleine ondernemers werd in 1868 verantwoordelijk gehouden voor een stadsoproer. In de laatste week van oktober werden het stadhuis aan de Kaasmarkt en de politiebureaus door een woedende menigte aangevallen. Het leger moest ingrijpen om de orde te herstellen. Al kort na zijn dood, veroorzaakt door eenzame opsluiting en lijfstraffen in het tuchthuis van Leeuwarden, zochten tijdgenoten naar zijn plaats in de geschiedenis.

MARTELAAR VAN DE VRIJE GEDACHTE

In de zomer van 1889 werd op het Campo de' Fiori in Rome het standbeeld van Giordano Bruno ont-huld. Deze filosoof en pleitbezorger van de ideeën van Copernicus was door de Inquisitie van ketterij beschuldigd en werd in 1600 op de brandstapel geplaatst. Bruno werd een martelaar; de held van vrijmetselaars, vrijdenkers en liberale vrijzinnigen. De eenwording van Italië had een einde gemaakt aan de almacht van de pauselijke staat. In het nieuwe politieke klimaat was eerherstel voor Bruno een gepaste geste. Een van de initiatiefnemers van het standbeeld was de Nederlandse medicus Jacob Moleschott, hoogleraar in Turijn. In 1876, inmiddels genaturaliseerd tot Italiaan, werd hij opgenomen in de senaat waar hij zich ontpopte tot sociaal-politicus, antiklerikaal vrijdenker en voorstander van kiesrecht voor vrouwen. De Bruno-hulde werd ook in Nederland breed uitgemeten, onder meer in de

Nieuwe Rotterdamsche Courant (9 juni 1889): 'Al was Bruno een onbeduidend warhoofd geweest, zoals de klerikalen hem ook vandaag nog voorstellen, des te luider moet ons protest klinken tegen de brandstapel waarop hij is omgebracht, net als de zovele anderen, die door onverbiddelijke tirannie gestraft werden omdat zij van het heerlijkste gave van de mens gebruik maakten: het denkvermogen.'

Deze liberale hulde schoot het katholieke dagblad *De Maasbode* echter in het verkeerde keelgat. Want hier was sprake van hypocrisie, vond een zekere Verax op de voorpagina van de editie van donderdag 20 juni 1889. De auteur vond dat er sinds Bruno weinig was veranderd omdat lieden die in het openbaar gebruik maakten van hun denkvermogen nog altijd door Justitie werden gestraft:

'Ruim twintig jaar geleden woonde in Rotterdam een zekere Jacob de Vletter die gebruik maakte van de heerlijkste gave van de mens. De man begon hardop te denken en zijn gedachten over de politie, de regering en de rechten van het volk luid op markten en pleinen te verkondigen, precies zoals Giordano Bruno deed. Toen zijn "ketterij" aanhang kreeg en zijn volgelingen de verkondigde leer in praktijk brachten door de politie uit te jouwen en de glazen van het stadhuis in te gooien, zond de Rotterdamse Grootinquisiteur cavalerie, infanterie en politieagenten naar zijn woning. De Vletter werd tot een gevangenisstraf veroordeeld en stierf na jaren in de kerker te hebben doorgebracht als martelaar van de vrije gedachte. Hij overleed als een Rotterdamse Giordano Bruno.'

◀ [Standbeeld van Giordano Bruno te Rome.](#)
Foto: Public Domain

▶ [Portret van Jacob de Vletter.](#)

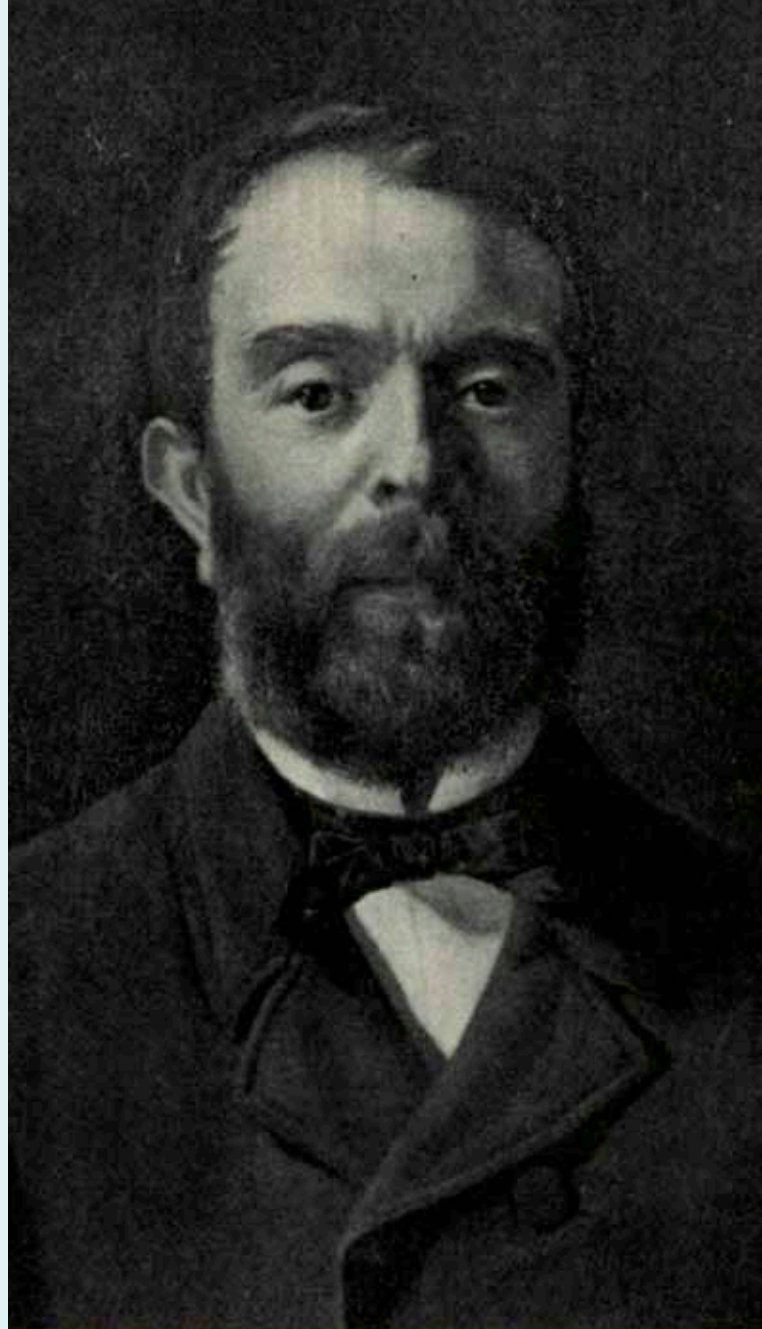

WIE WAS JACOB DE VLETTER?

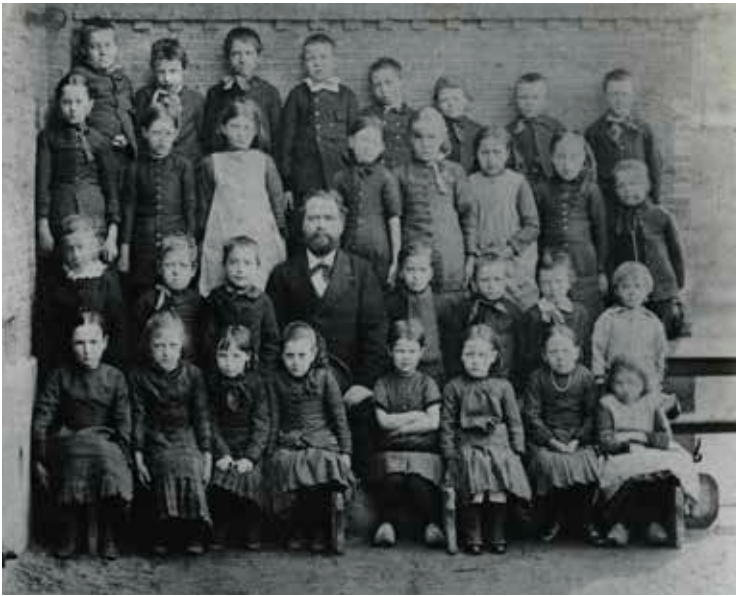
Jacob de Vletter was een dwarsdenker. Na zijn ontslag als onderwijzer ('Ik weigerde voor het schoolbestuur te buigen als een knipmes') koos hij voor een zelfstandige beroepspraktijk als zaakwaarnemer. Hij werd een aanbieder van rechtshulp voor kleine zelfstandigen, zoals groenteboeren, fruitverkopers en visvrouwen. Die konden zijn hulp goed gebruiken, want het liberale gemeentebestuur wilde de stadsdrukte en de straat-handel fors terugdringen. Nieuwe verordeningen moesten een einde maken aan vertrouwde verkooplocaties en aanlegplaatsen voor schippers. Populaire markten werden verplaatst. Kooplieden en handelsreizigers werden naar onaantrekkelijke stadsdelen gedirigeerd, waar klanten maar schaars kwamen opdaven. Veel vrouwen en joodse kleinhandelaren werden de dupe van dit nieuwe bewind. In een poging de handhaving op te voeren werd het politiekorps flink uitgebreid. Tussen 1866 en 1868 werd een reusachtig aantal boetes uitgeschreven en celstraffen opgelegd aan kleine kooplieden. Het politiekorps werd voorwerp van bespotting en haat: agenten werden uitgeweid en bekogeld met stenen.

In de laatste week van oktober 1868 resulteerde de onvrede in rellen waarbij de politiebureaus, het stadhuis en de belastingdienst door honderden, mogelijk duizenden Rotterdammers werden aangevallen. De troebelen bereikten een climax in de nacht van 31 oktober en 1 november. Pas met de komst van vijfhonderd grenadiers en jagers uit Den Haag kon het geweld de kop worden ingedrukt. Daarop werd een mariniersgarnizoen in Rotterdam gestationeerd dat nog jarenlang de orde zou bewaken. Omdat Jacob de Vletter in een pamflet al had gewaarschuwd voor spanningen in de stad, werd hij als aanspichter van de rellen gearresteerd. Bovendien had hij politieke uitspraken gedaan die staatsgevaarlijk werden geacht. De Vletter had de koning gehoond omdat deze 'niets deed voor de mindere burger en kooplieden van lagere rang'. Hij stelde voor de leeuw in het wapen van Nederland te vervangen door een luiaard. Hij vond dat de regering geen afspiegeling van het volk was. En hij verweet het politiekorps en het stadsbestuur dat zij geen formeel gezag hadden de straathandel aan banden te leggen. Zelf was hij ook een slachtoffer van de nieuwe verordeningen. De Vletter was geheelonthouder, deed aan gezondheidskuren en gymnastische oefeningen. Iedere ochtend zwom hij in de Maas of de vesten. Toen het zwemmen in openbare wateren werd verboden startte hij een haatcampagne tegen de politie en het stadsbestuur.

Hoewel De Vletter niet betrokken was bij de rellen van oktober, werd hij wel als leider van het oproer gearresteerd. Hadden demonstranten immers niet gescandeerd: 'Leve De Vletter'? Samen met vijftientig andere Rotterdammers werd de zaakwaarnemer in 1869 door het Gerechtshof in Den Haag schuldig bevonden aan opruiing en gewapend verzet tegen de autoriteiten. De Vletter kreeg de zwaarste straf. Lijfstraffen en eenzame opsluiting in het tuchthuis deden zijn gestel geen goed. Doodziek werd hij in 1872 vervroegd vrijgelaten om terug in Rotterdam op 6 juli aan zijn verwondingen te overlijden.

Omdat de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* had bijgedragen aan de verheerlijking van Bruno te Rome achtte de schrijver het wenselijk dat de krant het initiatief tot een standbeeld voor Jacob de Vletter zou nemen en alvast enkele duizenden guldens in de onderneming zou steken. Want de man die geen vinger naar de politie had uitgestoken, geen enkele steen naar het stadhuis had geworpen, maar slechts het vrije woord had verkondigd, verdiende hetzelfde eerbetoon als Bruno in Rome, aldus Verax. Het beeld zou geplaatst moeten worden op de Kaasmarkt, tussen het stadhuis en het politiebureau – dé plek waar het vrije woord in 1868 haar grootste triomf had gevierd: 'Aan U, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, de eer van het initiatief van dit feest, de eer van de leiding van het feest. Laat het

beeld onthuld worden met vlaggen en banieren, met feestredes en muziek.’

Acht dagen later werd het essay integraal overgenomen in *Recht voor Allen*, de krant van de sociaal-democraat en latere anarchist Ferdinand Domela Nieuwenhuis. ‘Komaan, Nederlandse Justitie’, schreef het blad: ‘Verantwoord U, zeker nu U niet door ons, maar door *De Maasbode* wordt beschuldigd van moord, gepleegd op een volstrekt onschuldige. Eert niet de doden die voor hun overtuiging stierven, zolang U, de levende Droogstoppels, nog steeds hetzelfde doet’. Twee jaar eerder hadden de socialistische kranten *Voorwaarts* en *Recht voor Allen* Jacob de Vletter al een vroege voorloper van Domela Nieuwenhuis genoemd. Maar nu De Vletter door critici van het liberalisme tot een

Rotterdamse Giordano Bruno werd uitgeroepen, leek zijn eerherstel slechts een kwestie van tijd. Helaas waren er krachten aan het werk die deze onderneming dwarsboomden.

MASCOTTE VAN HET STRAATGEWELD

Terwijl vrijdenkers en liberalen het blazen van De Vletter oppoetsten door hem als martelaar van het vrije denken uit te roepen, zagen Rotterdamse jongeren de zaakwaarnemer die in 1868 tijdens het beruchte oproer was gearresteerd als inspiratiebron voor nieuwe straatgevechten. In de binnenstad werd De Vletter een cultheld, schreef de ambtenaar en vrije socialist Bernard Damme in zijn herinneringen. Op vierjarige leeftijd bevond hij zich aan de hand van zijn opa in een menigte die getuige was van de arrestatie van De Vletter. Die arrestatie maakte grote indruk. In zijn woonkamer werd een doorzichtige afbeelding van het portret van De Vletter op de schemerlamp geplakt zodat diens beeltenis de kamer verlichtte. Damme beschreef ook de vele vechtpartijen in de stad. Het was een soort volkssport. Leerlingen van de armenscholen knokten met scholieren van christelijke scholen met rijkeluijskinderen. Hierbij werden liedjes gezongen als ‘Jacob de Vletter is mijn neef’. Deelnemen aan knokpartijen was een populair tijdverdrijf, maar even populair was het bekijken van de opstootjes. Vaak moest de politie het daarbij ontgelden. Vooral in de jaren 1880 waren relletjes met politieagenten en mariniers aan de orde van de dag. Dagbladen schreven dat zelfs keurige heren, vergezeld van hun vrouwen en kinderen, ’s avonds de straat op gingen om de knokpartijen te bekijken. In de Zandstraatbuurt werden stoelen en tafeltjes buiten de cafés geplaatst zodat bezoekers vanaf het trottoir een beter zicht op het schouwspel hadden.

⬆ [Hoogstraat omstreeks 1868 met het stadhuis aan de Kaasmarkt.](#) Collectie Stadsarchief Rotterdam.

⬆ [Jacob de Vletter als onderwijzer.](#) Collectie Stadsarchief Rotterdam.

In juli 1885 was de binnenstad opnieuw dagenlang het toneel van onlusten waarbij honderden ‘belhamels’ de straten onveilig maakten. Volgens *De Maasbode* (12 juli 1885) werd ‘Jacob de Vletter is mijn neef’ opnieuw door jongeren gescandeerd. Nadat er met stenen naar de politie werd gegooid grepen mariniers in: ‘Velen bekwamen daarbij slagen en verwondingen. Er werd gehakt en geslagen, gestompt en geworpen, waardoor velen met bebloede koppen afdropen’. Het dagblad *De Tijd* (14 juli 1885) zag ‘mannen, vrouwen en kinderen, ingezetenen van alle standen in een vrolijke opgewekte stemming zich bewegen naar de buurten waar gevochten zou worden, vol verlangen om iets van het verwachte oproer te zien.’

Politieagenten en mariniers hadden wel lering getrokken uit het oproer van 1868. De burgemeester

en de korpsleiding hadden dienders en militairen op het hart gedrukt niemand te arresteren. Andere strategieën waren noodzakelijk. Volgens het stadsbestuur was de harde kern van de rellende jeugd afkomstig uit het Oostvest-Achterklooster-kwartier. In 1887 werd het sein gegeven deze sloppenbuurt te slopen. Unaniem en zonder discussie ging de gemeenteraad akkoord met de sloop. Het *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad* (16 december 1887) achtte het verwonderlijk dat 'geen enkel raadslid nieuwsgierig was naar toekomstige verbouwingsplannen'. Herstel van de openbare orde en een betere monitoring van de stad zal een belangrijk motief zijn geweest.

HET DE VLETTER OPROER

Omdat Jacob de Vletter een mascotte van straatprotesten en straatgevechten was geworden, werd

het oproer van 1868 met terugwerkende kracht 'Het De Vletter Oproer' gedoopt. Eerder duidde Justitie het oproer nog koeltjes als de 'Rotterdamse volksbewegingen'. Tijdens jubileumvieringen van het Korps Mariniers in 1925 en 1935 prees het Korps zichzelf als erfgenaam van de militairen die 'Het De Vletter Oproer' hadden neergeslagen. Ook het politiekorps zocht naar een heroïsche rechtvaardiging van haar rol als hoeder van de openbare orde. In 1938 werd in het gloednieuwe politiebureau aan het Haagseveer een grote muurschildering aangebracht: *Het De Vletter Oproer*, geschilderd door de kunstenaar Albert Neuhuys. Het werk moest het heldhaftige optreden van het politiekorps in 1868 bekrachtigen. Sociale onrust in de stad en de naam van Jacob de Vletter waren synoniemen geworden.

Jacob de Vletter was geen Rotterdamse Giordano Bruno, geen Rotterdamse Domela Nieuwenhuis en geen relschopper. Hij had slechts een mening verkondigd en partij gekozen voor gedepriveerde kleine zelfstandigen die afhankelijk waren van de straathandel. Daarbij wist de zaakwaarnemer bestuurders, magistraten en welgestelde burgers tegen zich in het harnas te jagen. Die euvelde moed zou hem uiteindelijk het leven kosten. Multatuli zag het juist toen hij na de tragische dood van De Vletter schreef:

'De Vletter was lastig – zeer waar, hij was vervelend lastig – dus naar het tuchthuis. Tegen de wet heeft hij niets misdaan. Hij heeft slechts gebruik gemaakt van de aan jan en alleman toegekende bevoegdheid om mee te praten. Nog eens, er was humeur in het spel. De Vletter stond terecht voor mensen die "boos" op hem waren'.

Fragment uit de muurschildering *Het De Vletter Oproer* (1938) van Albert Neuhuys in politiebureau Haagseveer. Collectie Stadsarchief Rotterdam.

Pamflet van Jacob de Vletter (1868). Collectie Koninklijke Bibliotheek.

Terracotta-beeld van Simon Miedema. Een joodse straathandelaar en kwakzalver lokt klanten in de Hoogstraat. De Vletter nam het op voor kleine zelfstandigen en straathandelaren. Collectie Rein Miedema

AGENDA

MA 31 MAART

Opening expositie Vergeten Wederopbouw

Op maandag 31 maart is de herdenking van het Vergeten Bombardement. Aansluitend opent de expositie Vergeten Wederopbouw in het Oud House aan de Jan Kobellstraat 78D. De expositie loopt van 31 maart t/m 6 april. Op zaterdag 5 april is er een gratis te bezoeken lezing door Paul Groenendijk in de bibliotheek aan de Rösener Manszstraat. Meer informatie is te vinden op: <https://wederopbouwrotterdam.nl/actueel/vergeten-wederopbouw-in-bospolder-tussendijken>

Meisjes op fiets in Bospolder Tussendijken, Cock Tholens, Stadsarchief Rotterdam

DO 17 APRIL

Roterodamum Café Rotterdamse globetrotters door Jaco Berveling Locatie: Theater Donner Aanvang: 16.00 uur

Tijdens dit Roterodamum Café laat wetenschapsjournalist Jaco Berveling ons kennismaken met ondernemende Rotterdammers. In de periode 1905-1935 trokken vele honderden, en misschien wel duizenden, Nederlandse jongens de wereld in. De meesten gingen te voet en een enkeling op de fiets. Ze waren van eenvoudige komaf en vertrokken zonder een cent op zak. Veel van deze wereldreizigers kwamen uit de grote steden, waaronder Rotterdam.

foto collectie Rob 't Hart, Schiebroek

DO 15-ZO 18 MEI

OPBOUWDAGEN 2025

Van donderdag 15 mei t/m zondag 18 mei vieren we in Rotterdam de Opbouwdagen. Met onder andere een lezing en tours over wederopbouw-kunst in Museum 4045-NU in Coolhaven en een tentoonstelling over de wederopbouw in Schiebroek (opening zondag 18 mei). Ook organiseert Platform Wederopbouw Rotterdam meerdere tours door de stad en zijn tijdens de Open Opbouwdagen weer verrassende wederopbouwgebouwen te bezichtigen. Meer informatie vindt u op: wederopbouwrotterdam.nl/opbouwdag

DINSDAG 27 MEI

Commodorelezing Locatie: ss Rotterdam Inloop 17.00 uur, aanvang 17.30 uur

De (Engelstalige) spreker van de jaarlijkse Commodorelezing, altijd iemand met een uitzonderlijke visie op zijn of haar vak, is dit keer niemand minder dan de Britse scheepsarchitect Stephen Payne. Hij zal uitgebreid ingaan op zijn designwerk aan passagiersschepen met zijn grootste werk de Queen Mary 2 en zijn liefde voor het ss Rotterdam.

foto Judith van Gilt

Nieuwe serie NOOIT GEWETEN op OPEN ROTTERDAM

Op 4 maart ging op OPEN ROTTERDAM een nieuwe reeks afleveringen van start van deze succesvolle serie over Rotterdamse wederopbouw-kunst. Dit keer wordt aandacht besteed aan kunst in, maar ook van gebouwen. De kunst die getoond wordt beslaat een periode van 1920 tot en met nu. In de eerste aflevering van de zesdelige serie bezoekt presentatrice Zoë Pinto e Neto samen met o.a. kunstenaar Cor Kraat Stadion Feijenoord.

Dolf Henkes

Een plek waar behalve voetbalhistorie ook veel Rotterdamse kunst te vinden is. In de volgende delen, die iedere dinsdag worden uitgezonden worden bezoeken gebracht aan Diergaarde Blijdorp, het Stadhuis, de Erasmus Universiteit locatie Woudestein, het Erasmus Medisch Centrum en tot slot een aantal locaties van Hogeschool Rotterdam. Scan de QR-code om de eerste aflevering te bekijken.

Hoe het was op Zuid Pieter Termeer € 20,00 + € 5,00 portokosten via pmtermeer@hetnet.nl

Het boek *Hoe Het Was Op Zuid* is een must-read voor liefhebbers van Rotterdamse geschiedenis. Pieter Termeer neemt de lezer mee in een nostalgische reis door de tijd. Met een rijke verzameling aan foto's en persoonlijke verhalen brengt het boek de oude straten en bewoners van Zuid tot leven. Het biedt een unieke kans om de wijk door de ogen van iemand die er middenin stond te ervaren. In het boek worden niet alleen de fysieke veranderingen van de wijk be-

NIEUW: ROTTERDAMUM WEBWINKEL

Bent u op zoek naar het Rotterdams Jaarboekje 2024, een extra nummer van de Kroniek of wilt u iemand een boek of tijdschrift cadeau geven? Bestel dan nu eenvoudig online in de webwinkel op roterodamum.nl.

Hoe werkt het?

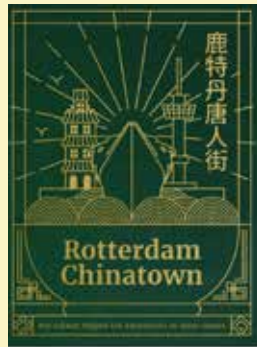
Na het toevoegen van de bestelling aan het winkelmandje betaalt u veilig via Ideal en u krijgt een bevestiging van uw bestelling per mail. Daarna ontvangt u het boek en/of magazine binnen een week op het opgegeven adres.

AANBIEDING!

Het Rotterdams Jaarboekje 2024 van € 24,95 voor € 9,95
Kroniek no 38, 39, 40 en 41 van 2024: € 5,95 per nummer
(prijzen exclusief verzendkosten)

schreven, maar ook de sociale dynamiek die zo typerend was voor de tijd. Pieter Termeer weet op authentieke wijze de sfeer en het dagelijkse leven in de wijk vast te leggen. Dit maakt het boek een waardevol document voor iedereen die de geschiedenis van Rotterdam-Zuid wil begrijpen en koesteren.

Rotterdam Chinatown
Ellen Scholtens
Uitgeverij Kyosei
€ 39,95

Rotterdam Chinatown. Het culinair erfgoed van Katendrecht en Asian Glories beschrijft hoe schiereiland Katendrecht begin vorige eeuw uitgroeit tot het eerste Chinatown op het vasteland van Europa. Op de Kaap, zoals de havenwijk in de volksmond heet, opent ook het eerste Chinese restaurant van Nederland: Chong Kok Low.

Deze geschiedenis wordt verweven met het levensverhaal van Jenny en Popo die via Katendrecht hun eigen restaurant openen: Asian Glories. Op 17 juli 2014 kwam het echtpaar om tijdens de ramp met vlucht MH17. Hun zoon Kevin, maar ook andere familieleden, vrienden en bekende koks, vertellen over hun ervaringen met Jenny, Popo en de Chinese keuken.

Rotterdam Chinatown is een eerbetoon aan Jenny, Popo en de Chinese Nederlanders die onze wereld culinair verrijken. Ook de Chinees-Indisch-Nederlandse keuken wordt belicht, de concepten van de nieuwe generatie en de basis: de eeuwenoude Chinese keuken met z'n vele tradities en rituelen.

Buitenplaatsen aan de Schie een aristocratisch Arcadië Overschie, Schiebroek en Westblommersdijk (Bergweg, Walenburgerweg, Schiekade)
door R. J. Ligthelm
Pictures Publishers
€ 37,50

In dit half december verschenen derde deel van de buitenplaatsen van Rotterdam worden de zomer verblijven van de Rotterdamse elite beschreven die aan de Schie lagen. Deze keer spelen ook eigenaren die hun stadshuis in Delft, Delfshaven of Schiedam hadden een rol. Na de 'Kralingse buitenplaatsen' en 'De buitenplaatsen bij de Rotte' ligt er weer een boek vol mooie verhalen over de huizen en hun bewoners, de lokale geschiedenis en de rol van deze buitenplaatsen in de Vaderlandse geschiedenis en wederom is het rijk geïllustreerd. Langzaam ontstaat een beeld van dit elitaire leven rond Rotterdam dat niet ondergedaan heeft voor veel beroemdere buitenplaatsenlandschappen zoals de Vecht en de Utrechtse heuvelrug. Helaas is er wel veel minder van over.

IN 2025 BESTAAT AMSTERDAM 750 JAAR. GRAAG BRENGEN WE ONZE WELGEMEENDE FELICITATIES OVER AAN ONZE AMSTERDAMSE EVENKNIE, AMSTELODAMUM.

EEN JAAR LANG VIERT DE STAD ZIJN JUBILEUM, MET ELKE WEEK FEESTELIJKE BIJENKOMSTEN. OP HET PROGRAMMA STAAN ONDER MEER EEN GROOT FESTIVAL, SPECIALE EDITIES VAN SAIL, KWAKOE, DE AMSTERDAM MARATHON EN EEN FEEST OP DE AFGESLOTEN A10 ZUID.

ER BESTAAT AL VELE JAREN EEN BEROEMDE 010-VERSUS-020-RIVALITEIT TUSSEN AMSTERDAM EN ROTTERDAM, DIE DATEERT UIT DE 13E EEUW TOEN BEIDE STEDEN VOOR HET EERST DE STATUS VAN STAD KREGEN. TOCH IS OP EEN VAN DE GEBOUWEN OP DE COOLSINGEL HET WAPEN VAN AMSTERDAM TERUG TE VINDEN: AAN HET GEBOUW VAN DE VOORMALIGE ROTTERDAMSCHEN BANKVEREENIGING ZIJN NA DE WEDEROPBOUW GEVELORNAMENTEN VAN GÉRARD HÉMAN (1914-1992) AANGEBRACHT, MET AAN DE STADSIJDE DAT WAPEN, GEFLANKEERD DOOR EEN FAUN EN EEN NIMF.

KRONIEK NO 42 • APRIL 2025

SPEER PUNT

